

A Fővárosi Kántorátus vesperá(sa)i

1996. februárjában megkezdte működését a Fővárosi Kántorátus. Céljait tagadhatatlanul angol hatások alatt fogalmazta meg, s ennek lényegét a következőkben fogalmazhatjuk meg:

1. Az egyházzene *a liturgiával szoros és élő kapcsolatban* álló tevékenységként fogalmazza meg. Tehát nem foglalkozik egyházzenei hangversenyek, fesztiválok szervezésével, ellenben azon igyekszik, hogy maga a liturgia is, melyben az egyházzenet gyakoroljuk, illő rendben és dísszel végeztesse.

2. Az egyházzene színvonalának biztosítására *professzionista* énekeseket szerzött. A professzionista itt azt jelenti, hogy az énekes szólistikus vagy kis kamaraegyüttesben teljesítőképes hanggal és biztos kottaolvasási képességgel rendelkeznek. Ahol lehetséges, fiúszopránok alkalmazását is elő kívánjuk segíteni.

3. A biztos kottaolvasást azért is megkívánjuk, mert a Kántorátus *a rendszeres, legalább hetenként egyszeri istentisztelet* célozza meg az adott templomokban, a napi liturgiához illő, tehát hetenként változó műsorral.

4. A Kántorátus nem a szokásos templomi nagykorúkat támogatja, hanem olyan *kis együtteseket* foglalkoztat, melyek megmozdítják a gyülekezet énekét, gerincét adhatják az esetleges nagyobb (és amatőr énekesekből álló) templomi kórusnak, ugyanakkor az istentisztelet megfelelő pontjait igényes kórusénekekkel ékesítik.

A Fővárosi Kántorátus távlatilag minél több templom számára biztosítani szeretne ilyen ellátást abban a meggyőződésben, hogy művészileg igényes és vallásilag méltó egyházzene professzionista énekesek részvétele nélkül soha nem létezett és nem is létezhet. A meginduláskor azonban az anyagi és szervezési erőkkkel arányos célokat kellett kitűzni. Ez azt jelenti, hogy:

1. Egyelőre két, mégpedig egy katolikus és egy protestáns templom számára biztosítottunk énekeseket abban a reményben, hogy az első eredmények láttán könnyebb lesz a kiterjesztésről gondoskodni. A két templomban lényegében azonos normák szerint és azonos istentiszteleti keretben indult meg a két együttes tevékenysége.

2. Elindulásul legjobbnak látszott a vesperásistentiszteletet választani, mely a liturgikus egyházszólamiságot (a gregoriánt és a protestáns graduál-dallamokat) valamint a művészi többszólamúságot, a közösség és a hivatásos énekesek énekét szerves egységbe foglalja, ugyanakkor ököménikus szempontból is vállalható.

3. A Fővárosi Önkormányzat Kulturális Bizottságától és a Magyar Egyházzenei Társaságtól kapott ideai támogatás elegendő volt ahhoz, hogy februártól júniusig mindkét templomban 10-12 főnyi énekes biztosítsa hétről-hétre a liturgikus éneket. A Nemzeti Kulturális Alaptól a jövő évre kapott, s a Fővárosi Önkormányzattól, a Magyar Egyházzenei Társaságtól és most már magános hozzájárulótól is remélt támogatás lehetővé fogja tenni a) az említett két templomban a vesperások fenntartását, b) legalább egy további templomban az „Evensong”-típusú vesperás megindítását, és c) talán néhány templom számára hivatásos énekes ösztöndíjak pályázatát.

Február eleje óta a Szent István-bazilika Szent Jobb-kápolnájában minden hét csütörtökén este 3/4 7 órakor, a kelenföldi evangélikus templomban (Bocskay út) húsvétig minden vasárnap, április 11-től pedig minden csütörtökön este fél hét órakor van esti énekes istentisztelet (vesperás, Evensong).

A félév során elhangzott kórus- és orgonaművekről a későbbiekben teljes összefoglalást fogunk közölni. (x)

I. Magyarországi Zsidó Zenei Konferencia

1996. március 16-20. között a Bálint Zsidó Községi Házban (Budapest VI., Révai utca 16.) tartották az I. Magyarországi Zsidó Zenei Konferenciát. A zsidó liturgikus és általános zenetörténet magyarországi vagy Magyarországról elszármazott kutatóinak (az előadások sorrendjében: *Fekete László, Kármán György, Dobszay László, Frigyesi Judit, André Hajdú, Borgó András, Jávor Ferenc, Rónai Ádám István, Szabó Vera, Király László, Székely András, Lóczy Tamás, Mayer Erika*) seregszemléjéhez néhány külföldi előadó (*Alexander Knapp, David Kung*)

is csatlakozott. A konferenciát beszélgetések (pl. *Hermann Maiorovici* erdélyi zeneszerzővel), zenei bemutatók tették színesebbé. Kiemelkedett közülük az izraeli zeneszerzők bemutató koncert, a Schola Hungarica férfikarának kamarakoncertje és a Budapesti Tavasz Fesztivál keretében a Bethlen téri zsinagógában *Naftali Herstik* jeruzsálemi főkantor hangversenye. A konferencia igazgatója *Fekete László* Dohány utcai főkantor volt. A konferencia zsidó liturgikus vonatkozású előadásait lapunkban folyamatosan közölni fogjuk.

XVIII. századi magyar egyházzenei művek újra-bemutatója – V.

A XVIII. századi magyarországi egyházzene-szerzést bemutató templomi koncertsorozatban 1996. március 3-án a budapesti Angolkisasszonyok templomában (Szent Mihály-templom) Az állandó résztvevő *Erdődy Kamarazenekart* (koncertmester: *Szefcsik Zsolt*) és a *Schola Hungaricát Dobszay László* vezényelte. Szólót énekelt *Dobszay Ágnes*, *Fodor Ildikó*, *Kemény Kinga* (szoprán), *Patay Péter* (tenor), *Mizsei Zoltán*, *Soós András* (basszus). A templomot *Fehér Ildikó* művészettörténész mutatta be a közönségnek.

A továbbiakban a koncert kísérőfüzetéből a sorozatot szerkesztő *Farkas Zoltán* műsorismertetését idézzük.

Az elhangzott „művek zeneszerzői közül egyedül Istvánffy Benedek [1733–1778, ld. *Magyar Egyházzene* II (1994/1995) 249.] működött Győrben, a műsor mégis méltán viseli a »Győr zenéje« címet, ugyanis Istvánffy személye kapcsolatot teremt a város és a másik három komponista között.», „[...] s minthogy a XVIII. század leghetesebb magyar zeneszerzőjéről van szó, érdeklődésünkre tarthat számot, milyen környezetben szerezte kivételes zenei képzettségét, s milyen előképek alapján bontakoztatta ki alkotói munkásságát.”

„A győri székesegyház zenei tekintetben Istvánffy mindössze tizenkét esztendő s karnagyi működése alatt (1766–1778) élte fénykorát. *Vavrinecz Veronika* kézirat-kutatói feltárták, hogy a székesegyház kottatára 144 olyan kéziratot tartalmaz, amely magán viseli Istvánffy keze nyomát: részben vagy egészében ő másolta vagy legalább új címlappal látta el ezeket a kompozíciókat. Az Istvánffy által másolt kották között feltűnően nagy a Werner-művek [Gregor Johann Werner (1693–1766), ld. *Magyar Egyházzene* II (1994/1995) 118–119. III (1995/1996) 125] aránya: 33 kompozíció, míg a többi szerzőtől általában csak 1–3 darabot tartott másolásra érdemesnek, s még a korabeli bécsi egyházi zene központi alakjának, ifj. J.G. Reutternek is mindössze tíz művét őrzi a kottatár. Istvánffy a győri repertoár egyik alapvető rétegeként használta Werner kompozícióit, és ilyen értelemben egészítette ki őket: Werner nagycsütörtöki miséjéhez (*Missa Coena Domini*) Istvánffy írta meg (az idősebb mester kontrapunktikus szerkesztésmódjával harmonizáló stílusban) a liturgikus okokból hiányzó Gloria-tételt. Istvánffy himnuszainak archaizáló, *stile antico*-jellege is azzal magyarázható, hogy Werner himnusz-sorozatába illő kompozíciókat akart létrehozni, ráadásul épp azon ünnepek tételeit zenésítette meg, amelyek Werner ciklusából hiányoztak. Mindezek alapján kétségtelen, hogy Werner fontos szerepet játszott Istvánffy zeneszerzői fejlődésében. Nem zárhatjuk ki annak lehetőségét sem, hogy 1750 körül Istvánffy – tanulóéveiben,

melyekről eddig konkrétumot nem tudunk – Werner tanítványa lehetett Kismartonban.”

Johann „Patzeltnek [ld. *Magyar Egyházzene* II (1994/1995) 119.] ugyancsak személyes kapcsolata lehetett az Esterházy-udvarral és Wernerrel, így hát valószínű, hogy Istvánffy ugyanott találkozott Patzelt műveivel, ahol Werner kompozícióit is megismerte.

A hangverseny műsora két zenei párhuzammal egészíti ki Istvánffy Patzelthez és Wernerhez fűződő viszonyát. A Patzelt-mise Kyriének szekvenciázó témája az Istvánffy-mise ugyancsak szekvenciázó nyitó gondolatának rokona. Werner *Rorate coeli*-jének első melodikus mozzanata, egy érzelmes szűkített terc ugyancsak visszatér majd Istvánffy *Rorate*-jének patetikus hangütésében. E párhuzamokban azonban – a közös vonások mellett – arról is meggyőződhetünk, hogy a kor kismesterei között is nagyságrendi különbségek állhatnak fenn. Patzelthez, a későbarokk zeneszerzés ügyes ellenpontozó »kémzművéséhez«, vagy Wernerhez, a koraklasszika ókonzeratív kontrapunktistájához képest Istvánffy a korábbi eredményeket integráló, nagyvonalú, szuverén alkotóegyniség.”

A koncerten először Johann Patzelt *Missa Ne corrumpas* című műve hangzott el.

„Johann Patzelt (1714?–1748) életútjának felvázolásakor a néhány rendelkezésre álló adat által meghatározott pályaképet számos feltevéssel kell kiegészítenünk. Valószínűleg annak a – sziléziai származású – Christian Patzeltnek a fia, aki 1692-től a kőszegi német iskola tanítója és a Szent Jakab-templom orgonistája volt, majd 1716-tól 1728-ig a soproni Szent Mihály-templom orgonistája- és karnagyaként működött. 1714 körül született, mivel szülei házasságkötéséről 1713-as anyakönyvből értesülünk. Korán elárulhatott, mert apja 1728-ban, édesanyja pedig egy évvel később meghalt.” „A soproni egyházi zenészek Bárdos Kornél által összeállított névsora 1729–32 között egy bizonyos Patzelt Rosina diszkantistát említ, aki a zeneszerző testvére lehetett.” „Annyi bizonyos, hogy Johann Patzelt 1733-tól már Sopronban működött – apjához hasonló beosztásban – mint tanító és orgonista.” „Ebben az évben pályázott meg egy kismartoni [...] tanítói állást. El is kerülhetett Kismartonba, ha a komponista azonos azzal a »Johann Parzelt«-tel, aki az Esterházy-akták tanúsága szerint 1734 májusától 1736 júliusáig a Werner irányítása alatt álló hercegi zenekar orgonistája volt. Még érdekesebb számunkra az az adat, mely szerint egy bizonyos »rector Patzelt« 1739-ben kötött házasságot Kismartonban, esküvői tanúja maga a Kapellmeister, Gregor Joseph Werner volt! Patzelt 1740-től haláláig ismét Sopronban működött a Szent Mihály-templom orgonistája- és gondnokaként.”

„Patzelt – akárcsak *Requiem*jében – miséjében is a meglepő harmóniai fordulatok, szokatlan modulációk nagy kedvelőjének mutatkozik. A mű a kor egyházzenejének tipikus előadói apparátusát (két harsonát valamint két hegedű és basso continuo alkotta ún. »Kirchentrio«-t) használja. Feltűnő a mise tömörsége: az első *Kyrie* például öt imitációs szólambelépés alatt lefut, a *Christe* mindössze hétütemnyi, (pusztán basso continuo által kísért) szoprán-alt duett, a *Gloria* egyes szövegei pedig – a korabeli *missa brevis*ek gyakorlata szerint – egyszerre vonultatják végig a liturgikus szöveg különböző szakaszait. A zeneszerző a rövid lélegzetű tételek egyes imitációiban mutatkozik meg a legelőnyösebb oldaláról, ám a mű az olyan kifejezetten invenciótlan, ügyetlen pillanatoktól sem mentes, mint a *Dona nobis pacem* fugája.”

A hangverseny második száma Gregor Joseph Werner *Rorate coelije* volt.

„A győri székesegyház kottatárában Werner két *Rorate coelije* maradt fenn. A [...] d-moll kompozíció (felirata: »Rorate a 4to voci in contrapuncto«) az első ütemek érzelmes dallamfordulatától eltekintve szinte a XVI. századi vokálpolyfóniának visszafogott stílusát, imitációs szerkesztésmódját tükrözi. E tudatosan archaizáló stílusnak, mely Johann Joseph Fux nagy hatású ellenponttana és kompozíciói révén elevenen élt a XVIII. századi egyházi zenében, a maga korában a közép-európai régióban talán éppen Werner volt a legkonzervatívabb, legállhatatosabb művelője. Az énekes szólamokkal együtt haladó, tehát nem önálló hangszerek szólamok, a következetes imitációláncok és a megkomponált lassítások jellegzetes vonásai ennek a régies komponálásmódnak.”

Istvánffy Benedek *Rorate coelije*ben, mely a koncert következő darabja volt, „Istvánffy az egyik adventi mise introitusát komponálta meg, változtatás nélkül átvéve annak szövegét és a szöveg belső tagozódását. A zenei szövet kialakításában – Werner introitusával és a két saját himnuszával ellentétben – már nem a reneszánsz római mesterek vokális stílusát, hanem a barokk, sőt a koraklasszikába is átmenett instrumentális fugaltechnikát alkalmazza a zeneszerző. A moll hangnem kiválasztása

egyfajta patetikus dallamosság felé vonzza, kiemelve annak jellegzetes hangjait: a mély 6. és a magas 7. fokot. Akárcsak Werner introitusa, Istvánffy darabja is szembeállítja a skála érzékeny hangjait, az Esz-Cisz (fá-ri) szűkített terc kihangsúlyozásával. Ám míg Wernernél ez a fordulat egyszeri, szervesen mozzanat marad, addig Istvánffy kiaknázza a benne rejlő harmóniai feszültséget, és fűrge, motorikus mozgással párosítván lendületes tételt hoz létre. Míg Wernernél a hangszerek anyaga soha nem válik függetlenné az énekes szólamoktól, addig Istvánffy önálló zenekari utójátékot is illeszt a szakaszokat záró hangszeres kodetákban. A mű nem veszi figyelembe az eredeti gregorián tétel dallamát, de a formát a liturgikus keretekhez igazítja: az egyes szakaszokat a soron következő zsoltárvers első felének intonációja választja el egymástól.”

Ezután Istvánffy Lőrinc *Salve Regina*-ja következett.

„A nemesi Istvánffy család dunántúli ága mellett már a XVI. századtól dokumentálható egy felvidéki ág is. Talán ennek leszármazottja az a két Istvánffy Lőrinc (apa és fia), akik ugyancsak szerepet játszottak a XVIII. századi Magyarország zenei életében. Az apáról tudjuk, hogy 1730 körül Szakolcán tanította Paulin Baján ferences szerzetest és zeneszerzőt. A fiú Szakolcán, majd Kassán működött, s a kassai dóm kottatára őrizi két *Salve Regina*-ját. A fiatalabb Istvánffy Lőrinc halálának időpontja talán 1779, 1786 vagy 1797, tehát Istvánffy Benedek generációjához tartozott: talán unokatestvéré vagy távolabbi rokona volt. Mindenesetre a B-dúr *Salve Regina* zenei stílus roppant közel áll Istvánffy Benedek műveéhez. Kis motívumokból építkező dallamossága, rendkívül virtuóz énekes és hangszeres szövegei s a biztos zenei érzékre valló formálás megnyerő képet festenek a komponistáról. A párhuzamos mollba moduláló rövid középrésszel háromtagúvá kerekedő, kiegyensúlyozott forma Istvánffy Benedek stílusában legértékesebb műveivel rokonítja a *Salve Reginát*.”

A hangverseny záródarabja Istvánffy Benedek *Messa dedicata al patriarcha Santo Benedetto*-ja volt [ismertetését ld. *Magyar Egyházzene* II (1994/1995) 249–250].

Köszöntjük a 85 éves Pröhle Károlyt

Február 22-én ünnepelte 85. születésnapját D. dr. Pröhle Károly evangélikus teológiai tanár. Soproni teológiai tanulmányai, kétyi, soproni, szentgotthárdi segédlelkési szolgálat, külföldi ösztöndíjas évek után a sopronbátfalvi gyülekezet lelkésze. Az evangélikus teológián előbb német nyelvet tanított, 1951–58-ban a gyakorlati teológia, 1958–82-ben az újszövetségi teológia, 1983–88-ban a rendszeres teológia professzora. Jelenleg vallás- és filozófiatörténeti előadásokat tart ugyanott. E témákban számos könyv, jegyzet, fordítás, tanulmány szerzője. Az ő munkája a magyarországi evangélikus egyház liturgikus életét

meghatározó Agenda (1963/86) is. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola egyházzene tanszakának 1990-es újraindulása óta a protestáns hallgatók liturgia-tanára. Az ünnepeltben folyóiratunk szerkesztőbizottsági tagját is köszönhetjük.

A professzor urat, aki kedden délelőttönként az Evangélikus Teológián, délutánonként pedig a Zeneakadémián tart előadást, február 20-án mindkét helyen ünnepség keretében köszöntötték tanítványai és kollégái. A köszöntések sorához folyóiratunk is csatlakozik, és életére, további tudományos munkájára sok áldást kíván.